

Anatol Bodanko

Psychoanalityczny model strukturalny osobowości : rozwój osobowości i postaw według Zygmunta Freuda

Nauczyciel i Szkoła 2 (50), 37-46

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anatol BODANKO

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Psychoanalityczny model strukturalny osobowości (rozwój osobowości i postaw według Zygmunta Freuda)

Słowa kluczowe

Osobowość, id, ego, superego, aparat psychiczny, jaźń, nadjaźń, kompleks Edypa, voyeryzm.

Streszczenie

Psychoanalityczny model strukturalny osobowości (rozwój osobowości i postaw według Zygmunta Freuda)

Autor zdefiniował pojęcie osobowości według różnych autorów. Wyróżnił różne modele struktury osobowości, w których wyodrębnił kilka związków zachodzących między elementami struktury osobowości. Najczęściej są to związki typu: dynamicznego, korelacyjnego i przyczynowego. Przykładem związków dynamicznych pomiędzy elementami struktury osobowości jest psychoanalityczny model struktury osobowości, w którym komponenty: id, ego i superego oddziałują na siebie.

Key words

Personality, id, ego, superego, psychic apparatus, I, Oedipus complex, voyeurism.

Summary

Psychoanalytical model of personality structure (development of personality and character according to Sigmund Freud)

The author defines the notion of personality according to various thinkers. He differentiates between various models of personality structure and singles out several relations which occur between particular elements of this structure. The most important types of these relations include the dynamic, correlative and causative relation. An example of the dynamic relation between the elements of personality structure is the psychoanalytical model of personality structure, in which the three components (id, ego and superego) interact with one another.

Według klasycznych analiz definicji osobowości termin „osobowość” (ang. *personality*, niem. *Persönlichkeit*, fran. *personnalité*) pochodzi od łacińskiego słowa *persona* (‘dźwięczeń przez coś’). Zaś „*persona*” pochodzi prawdopodobnie z języka greckiego i jego pierwowzorem było wyrażenie *prosopon*, które oznaczało maskę, jaką nakładali w teatrze aktorzy greccy przy grywaniu dramatów, a potem też i aktorzy rzymscy. Możliwe jest też, że „*persona*” pochodzi od innego greckiego wyrażenia *peri soma* (‘wokół ciała’) lub starołacińskiego *persum*, które oznaczało głowę lub twarz. Możliwe jest wreszcie pochodzenie nazwy „*persona*” od łacińskiego zwrotu *per se una* lub *personare*.

Niezależnie od tego, od jakiego słowa wyrażenie „persona” się wywodzi, oznacza ono i maskę, i osobę o określonych właściwościach.

Współcześnie „osobowość” jako termin psychologiczny definiowany jest w wieloraki sposób, a często nawet używany zamiennie z takimi terminami, jak „psychika”, „charakter”.

G. W. Allport wyróżnił nawet pięćdziesiąt definicji osobowości ujętych w pięć grup: filozoficzne, prawne, socjologiczne, biospołeczne i psychologiczne¹. W. Szewczuk, podając kilka definicji, stwierdza ponadto, że największe kontrowersje dotyczą genezy osobowości².

Większość współczesnych autorów zajmujących się problematyką osobowości stwierdza, że są to cechy i właściwości występujące jako „zespół” lub „zorganizowany zespół” albo „hierarchiczny zespół zorganizowany” cech i właściwości odróżniający jednego człowieka od drugiego. Nieliczni określają osobowość jako wytwór i styl przystosowania jednostki. Prawie wszyscy są zgodni, że osobowość jest jakąś organizacją różnorodnych psychofizycznych elementów, takich jak np. charakter, temperament, intelekt, uzdolnienia, postawy moralne i inne wytworzone w ciągu życia jednostki. Pod pojęciem struktury osobowości rozumiemy rozpatrywanie jej pod kątem budowy i organizacji, czyli według dwóch zagadnień:

- jakie części, elementy wchodzą w skład osobowości?
- jakie stosunki i związki zachodzą między tymi elementami?

Duże części budowy czy organizacji, zwane osobowością, noszą nazwę struktury osobowości lub komponenty struktury osobowości. Mniejsze elementy nazywamy schematami reagowania, specyficznymi grupami reakcji, cechami i wymiarami typów osobowości. Reakcje, cechy, wymiary i typ określamy jako „formalne elementy struktury osobowości”, a temperament, charakter, uzdolnienia, postawy, potrzeby, emocje, popędy, intelekt określane są jako „jakościowe” lub „treściowe elementy struktury osobowości”.

Wśród wielu określeń i koncepcji osobowości za klasyczne uznaje się koncepcje osobowości Sterna, Allporta i Guilforda. Na ich bazie wypracowano pojęcie „typu psychicznego”, co pozwoliło określić cechę będącą przedmiotem różnych klasyfikacji. Powszechnie najbardziej znane są typologie Kretschmera, Eysencka, Pawłowa i Guilforda. Powstały także różne modele struktury osobowości, w których wyróżnić można kilka rodzajów związków zachodzących między elementami struktury osobowości. Najczęściej są to związki typu:

- dynamicznego,
- korelacyjnego,
- przyczynowego.

Przykładem związków dynamicznych pomiędzy elementami struktury osobowości jest psychoanalityczny model struktury osobowości, w którym trzy

¹ Kilka przykładów tych definicji podaje S. Siek w *Strukturze osobowości* (ATK Warszawa 1986, s.11–15).

² Zob. *Słownik psychologiczny*, red. W. Szewczuk, WP, Warszawa 1979, s. 182.

komponenty: id, ego, superego działają na siebie dynamicznie, tzn. z odpowiednią siłą, która powoduje określone zmiany tych elementów osobowości.

Psychoanalityczny model struktury osobowości

Psychoanalityczna koncepcja struktury osobowości jest dość skomplikowana, ponieważ same nazwy, jakimi operują autorzy tej orientacji, są skrajnie wieloznaczne, podstawowe pojęcia mętne, wzajemne stosunki między poszczególnymi elementami struktury osobowości niezbyt jasne.

Zygmunt Freud (1856–1939), twórca psychoanalizy, pierwszy zaczął uprawiać psychologię osobowości w sensie zajmowania się całokształtem życia psychicznego jednostki w powiązaniu z oddziaływaniem na psychikę fizjologii organizmu i nacisków kulturalno-społecznych reprezentowanych przez interakcję w rodzinie, ale sam nie posługiwał się terminem „osobowość”³.

Freud, jego uczniowie i inni zwolennicy psychoanalizy posługują się w zamian wieloznacznymi wyrażeniami: „aparat psychiczny”, „psychika”, „życie psychiczne”. Ponadto posługują się takimi wyrażeniami, jak: „charakter”, „typ psychiczny” oraz „prowincja psychiczna”, „instancja psychiczna”⁴. Pojęcie „osobowość” mniej więcej odpowiada freudowskiemu pojęciu „aparat psychiczny”⁵, które określa strukturę psychiki i sposób jej funkcjonowania. Struktura ta to trzy instancje, wewnątrz których lub między nimi przepływa energia psychiczna przechodząca szereg odrębnych przeobrażeń. Freudowski aparat psychiczny (osobowość) składa się z trzech komponentów zwanych: id, ego, superego. Najstarszym w sensie filogenetycznym i autogenetycznym jest **id** (czyli „to”). Jest to mroczna, niedostępna część naszej osobowości, otwarta na wpływy płynące z ciała, czerpiąca z niego potrzeby popędowe, które znajdują w nim swój wyraz psychiczny. Od strony popędowej id jest wypełnione niezorganizowaną energią, dążącą jedynie do zaspokojenia potrzeb zgodnie z zasadą przyjemności. Jest strukturą psychiczną już rozwiniętą w chwili przyjścia człowieka na świat, zawiera energię popędową wywołaną przez potrzeby biologiczno-somatyczne. Później rozwinięte struktury (ego, superego) otrzymują swoją energię od id. Jest to struktura nieświadoma.

Pod wpływem działania bodźców otaczającego nas realnego świata część id przekształca się w ego po to, aby „pośredniczyć” w odbieraniu i przenoszeniu bodźców działających na organizm dziecka z zewnętrznego świata i najbliższego otoczenia. Obrazowo związek id z ego Freud wyjaśnił jako układ jeźdźca i konia. Koń dostarcza energii niezbędnej do jazdy, a jeździec kieruje go do pewnego celu. Ale nie zawsze koń chce iść tam, dokąd kieruje go jeździec.

Drugim składnikiem „freudowskiej osobowości” jest **ego**, które w najważniejszym stadium swego rozwoju odbiera bodźce i chroni organizm przed dzia-

³ W *Słowniku psychoanalizy* S. Fhanéra (GWP, Gdańsk 1996) brak hasła „osobowość”.

⁴ Nieliczni zwolennicy psychoanalizy używają terminu „osobowość”, np.: K. Horney – analiza neurotycznej osobowości, G. Blum – psychoanalityczna koncepcja osobowości, Ch. Brenner – podstawy psychoanalizy a osobowość.

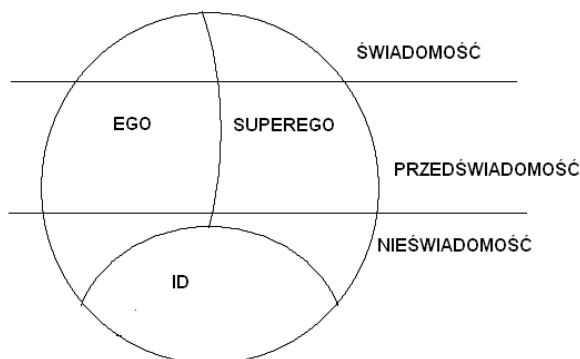
⁵ S. Fhanér, *Słownik psychoanalizy*, dz. cyt., s. 17.

łaniem bodźców szkodliwych. Jako element pośredniczący między bodźcami środowiska a organizmem spełnia różnorodne funkcje: odbiera, selekcjonuje bodźce działające na organizm z zewnątrz, przechowuje doświadczenia związane z działaniem bodźców, jest „pamięcią” i steruje nią. Ego (zwane także jaźnią) unika wystawiania organizmu na działanie bodźców zbyt silnych i tak steruje organizmem, aby docierały do niego tylko bodźce umiarkowane; jakiegokolwiek nasilanie odczuwane jest przez ego jako przykrość, a zmniejszenie intensywności jako przyjemność. Ego działa prawidłowo tylko wtedy, gdy godzi jednocześnie wymogi otaczającego człowieka świata, dostarcza ujęć popędowi i tendencjom reagowania id. Posiada trzy warstwy: świadomą, przedświadomą i nieświadomą (np. mechanizmy obronne są w znacznej części świadome). Ego reprezentuje rozsądek i opanowanie w życiu duchowym – id to nieujarzmione popędy.

Superego (czyli nadjaźń) to kolejny składnik aparatu psychicznego (osobowości); wobec ego jest instancją obserwującą, oceniającą, cenzurującą i krytyczną. Wykształca się w dziecku w czasie drugiego okresu dzieciństwa, zależności od rodziców, którzy „wbudowują” w dziecko określone wymagania, oczekiwania itp. Zaś główną jego funkcją jest ograniczanie zaspakajania tendencji id. Pewne zaś funkcje są świadome lub przedświadome i odpowiadają temu, co na co dzień nazywamy „sumieniem”. Ma także warstwy nieświadome (np. odpowiedzialne za tzw. „wyparcie” – mechanizmy obronne polegające na zapominaniu rzeczy nieprzyjemnych). Superego uważa się za spadkobiercę „kompleksu Edypa”⁶. Freud twierdzi, że wykształca się ono w wieku od czterech do sześciu lat. Dzisiejsi psychoanalitycy są zdania, że formowanie się superego jest procesem trudnym, który zaczyna się wczesnym okresie życia dziecka i objawia się jako struktura psychiczna dopiero po wyparciu lub rozwiązaniu kompleksu Edypa. Energia superego wykorzystywana jest do grożenia i karania ego, lecz w wypadku spełnienia wymogów superego jest w stanie udzielić wsparcia i podnieść poczucie własnej wartości. W niektórych sytuacjach (np. upojenia alkoholowego) funkcje superego przestają działać, otwierając drogę impulsom seksualnym i agresywnym. Zmiany superego można obserwować także w masowych ruchach politycznych czy religijnych.

Aparat psychiczny (osobowość) według tej koncepcji można przedstawić w postaci następującego rysunku:

⁶ „Kompleks Edypa” – struktura przeżywania dziecka, która odznacza się doznawaniem przez nie uczuć erotycznych lub uczuć wrogich wobec rodziców. Występuje najczęściej pomiędzy 3. a 5. rokiem życia.

Szczegółowa analiza powstawania i rozwoju elementów aparatu psychicznego (osobowość) według Freuda

Id

Na id składają się wszystkie „prymitywne” popędy (niektórzy używają pojęcia „instynkty”) jednostki. Przejawiają się one w najprymitywniejszych formach:

- agresywność jako dziki, nagły atak, ekshibicjonizm jako obnażanie narządów seksualnych;
- potrzeba stowarzyszenia jako prymitywne odruchy stadne;
- potrzeba poznawcza, voyeryzm⁷ itd.

Tendencje, jakie reprezentuje id dążą do jak najszybszego, gwałtownego wyładowania. Wyróżniają się w gwałtownych reakcjach emocjonalnych: euforii, przygnębieniu, panice, płaczu. Struktura ta jest też źródłem popędów wrodzonych, które w procesie rozwoju mogą zmieniać swój charakter. Istnieją dwie grupy tych popędów: seksualne i agresywne. Energia popędów seksualnych nazywana jest libido, a popędów agresywnych – destrudo. Jednak trudno precyzyjnie odróżnić popędy seksualne od agresywnych, ponieważ występują one w zachowaniu człowieka zawsze przemieszane. Rozwój tych popędów przechodzi trzy fazy: oralną, analną i talliczną. Rozwój ten polega na tym, że wyrażają się one i są zaspakajane za pomocą specyficznych reakcji i obiektów dostępnych w tym okresie rozwoju.

Faza oralna trwa od chwili narodzin do drugiego roku życia. Przyjemność seksualna kojarzy się z pobudzeniem jamy ustnej i warg, a w jej wczesnej fazie z przyjmowaniem pokarmu.

Faza analna przypada na okres między drugim a czwartym rokiem życia. Głównym narzędziem zaspakajania popędów jest odbyt i funkcja wydalania. Wtedy też dziecko przejawia często tendencje sadystyczne.

⁷ Voyeryzm – zбочenie seksualne polegające na tym, że osobnik osiąga zadowolenie seksualne, przyglądając się narządom płciowym innych osób lub też ich czynnościom seksualnym.

Faza falliczna powstaje najczęściej między czwartym a piątym rokiem życia i cechuje się zainteresowaniem dziecka narządami płciowymi. Faza ta to okres pełnego rozwoju kompleksu Edypa.

Popędy seksualne rozkładają się głównie w reakcjach dziecięcych masturbacji, a popędy agresywne częściowo w wykorzystywaniu człowieka jako „broni” (według psychoanalityków dzieci do zabaw agresywnych wykorzystują kije, patyki, łuki i strzały, strzelanie z broni – tzn. przedmioty przypominające członek męski).

Do obszaru osobowości id włącza się także zespół postaw nazywanych narcyzmem (miłość skierowana do samego siebie). Bezpośrednie objawy to: zaabsorbowanie samym sobą, admiracja, litowanie się nad sobą, autoerotyzm oraz poczucie wyższości, domaganie się specjalnych względów, uwagi, pomocy, uznania, wdzięczności, wreszcie: wrażliwość na lekceważenie, ogólna wrażliwość, wzmożona nieufność. Pośrednie objawy narcyzmu to: samolubstwo, domaganie się korzyści, próby dominowania i demonstrowania siły, urojenia wszechmocy, objętość, pomniejszanie i eksploatowanie innych, nienawiść, mizantropia, wreszcie egocentryzm, projekcja w percepcji rzeczywistości (patrzenie na świat z osobistego jedynie i subiektywnego punktu widzenia). Narcyzm pierwotny jest rodzajem psychicznego napędu bazującego na biologicznych potrzebach przeżycia organizmu. Wiąże się on z prenatalnymi lękami i z reakcją organizmu dziecka na proces urodzin (krzyk noworodka służy z jednej strony do wyrażenia lęku, a z drugiej – do wyrażenia omnipotencji wobec rodziców).

Ego

Jest obszarem struktury osobowości, w którym powstają i funkcjonują kompromisowe schematy reagowania jednostki pomiędzy tym, do czego zmierzają tendencje id, a tym, do czego zmusza dziecko i dorosłego człowieka kultura, zwyczaje i normy współżycia w społeczeństwie, w jakim żyje. Naciski kulturowe i społeczne modyfikujące tendencje id reprezentują w pierwszych latach dziecka jego rodzice i najbliższe otoczenie społeczne. Dziecko uczy się wtedy tzw. „zachowań kompromisowych”. W wyniku ścierania się tendencji id i wymagań społecznych powstają specyficzne zespoły cech i reakcji psychicznych nazywane mechanizmami obronnymi i charakterami. Mechanizmy obronne mają za zadanie umożliwić rozładowanie niektórych tendencji id (np. agresywność seksualną, narcyzm), a jednocześnie spowodować, aby dziecko nie odczuwało z powodu ekspresji tych impulsów („formalnie” zabronionych przez kulturę, obyczaje, normy) lęku, wstydu, poczucia winy, dezaprobaty, niezadowolona z siebie. Najczęściej powstają wtedy takie mechanizmy obronne, jak: tłumienie, wypieranie, projekcja, racjonalizacja, kompensacja, przeniesienie, sublimacja.

Rozwój ego powstaje także w trzech okresach określanych jako charaktery i rozumianych przez psychoanalityków jako pewne zespoły cech i reakcji osobowości (kompromisowych między naciskami id a wymaganiami społeczno--kulturowymi).

W pierwszych miesiącach życia dziecka powstaje **charakter oralny**, kształtujący się w sytuacjach pobierania pokarmu przez dziecko w efekcie ssania. Usta są głównym ośrodkiem aktywności dziecka (stąd nazwa – łac. *os* znaczy ‘usta’). Proces ssania jest silnie wzmacniany i nagroda nie jest tu tylko reakcją głodu, ale i strachu oraz łączy przyjemne doznanie kinetyczne i skórne (przyleganie ciała do matki, przyjemność głaskania, dotykania skóry, ciepło ciała matki itp.). W wyniku działania sytuacji ssania dziecko wyucza się określonego schematu reagowania (oczekiwanie na bierne zaspokojenie jego potrzeb, na otrzymanie od kogoś żywiącego, opiekującego się, uczy się domagać, aby ktoś czegoś dostarczał). Stąd biorą się zachowania niektórych ludzi dorosłych (o charakterze oralnym) zachwalających monotonna, szarą, nieatrakcyjną pracę dającą im poczucie bezpieczeństwa. Chętnie też „zatrudniają” sferę ust, ciągle żując, jedząc, gryząc, paląc papierosy. Specyficzne dla tego rodzaju charakteru są częste konflikty między tendencjami do biernego otrzymywania, a tendencjami do zachowań aktywnie agresywnych.

Następną fazę rozwoju w drugim i trzecim roku życia nazywa się fazą powstawania **charakteru analnego** (od łac. *anus* – ‘organ’, który jest przedmiotem manipulacji ze strony rodziców). Po wpływie energii płynącej z id dziecko chciałoby najczęściej wykonywać ekspulsję kału i retencję fekalii niż wymagałaby tego naturalna potrzeba (czynności te dostarczają dziecku „nagrody” przyjemności, gdyż drażnienie odbytu jest dla dziecka bardzo przyjemne – podrażniona słówka odbytu dostarcza przyjemnych wrażeń). Dziecko może manipulować swoim otoczeniem – czynności te budzą zainteresowanie, uwagę, niepokój otoczenia (szczególnie rodziców), uczy się wtedy doświadczać poczucia siły, wartości własnego wysiłku dla kontroli otoczenia. Obowiązujące normy społeczne działają w tym kierunku, że dziecko musi się nauczyć powściągać czynności ekspulsji lub wykonywać je w odpowiednim czasie i miejscu. Musi także nauczyć się unikać retencji. Tendencje te spotykają się z ostrym przeciwdziałaniem ze strony matki i rodziny – dziecko powodowane lękiem „uczy się” zachowywać „wprost przeciwnie” do „własnych tendencji”. Dziecko nie jest wtedy karane za zanieczyszczenie się. Tworzy się cecha charakteru oznaczająca się schludnością, zamiłowaniem do porządku, oszczędnością i uporem. Inne cechy charakteru analnego to: drobiazgowość, dokładność, oszczędzanie pieniędzy, czasu i sił, dystans w stosunku do innych, zamykanie się w sobie, niedostępność, wrogość, podejrzliwość, przywiązywanie się do rzeczy, poczucie mocy płynącej z manipulacji pieniędzmi. Niechęć do wszystkiego, co spontaniczne i niekontrolowane. Ludzie dorośli o charakterze typu analnego są sztywni i uparci, opryskliwi. Mają skłonności do przyjmowania postaw tyrańskich i dyktatorskich, nienawidzą nawet samej możliwości, że ktoś może ich czegoś pozbawić, a niektórzy ujawniają dziwne szaleństwo, odmawiają sobie wielu rzeczy; wielu jest pedantami i wielu ujawnia zachowania określane jako infantylny narcyzm.

Między trzecim a piątym rokiem życia wytwarza się **charakter falliczny** (łac. *fallus* – grecka nazwa członka męskiego). W tym okresie życia wzrasta wrażliwość organów seksualnych oraz intensywność i częstość dziecięcych masturbacji. W strukturze id powstaje wtedy kompleks Edypa, a lęk przed utratą cenne-

go organu wzmagany jest poczuciem winy, ponieważ dziecko przyłapano na masturbacji doświadcza niezadowolenia, niechęci wstrętu i gniewu ze strony rodziców. Wrogość do ojca (kompleks Edypa), jeżeli jest wzmocniana, generalizuje w ciągu dalszego życia wrogość do wszystkiego (do autorytetów, dyscypliny, przywódców itp.). Tworzą się mechanizmy obronne przed lękiem przeciw kastracji, powstają u dziecka także takie sposoby reagowania, jak: zuchwałość, agresywność, skłonność do panowania nad innymi. U dziewcząt charakter falliczny przejawia się jako „męska” forma sposobu życia, zaś sposoby zachowania to: aktywność, agresja, demonstracja niezależności i samowystarczalność. Tłumaczy się to tym, że mała dziewczynka, gdy uświadamia sobie anatomiczną różnicę płci, doznaje swoistego szoku – iż kiedyś też posiadała męski organ i została go pozbawiona; aby go „odzyskać”, utożsamia się z męską rolą, próbuje zachowywać się jak chłopiec.

Ogólnie można stwierdzić, że w obszarze ego tworzą się mechanizmy obronne rozładowujące naciski i tendencje id oraz powstają zespoły zachowań określone jako charaktery.

Superego

Trzeci obszar osobowości jest to wbudowany przez rodziców w dziecko zbiór wzorów zachowań, które pełnią funkcje kontrolujące postępowanie i wytyczają cele działania jednostki. Obszar ten można też opisać jako wbudowany w jednostkę zbiór nakazów i zakazów postępowania, które kontrolują tendencje id. A używając języka moralności, można superego nazwać sumieniem jednostki ludzkiej.

Na strukturę superego składają się wzory reagowania obowiązujące w danej grupie społeczno-kulturowej. Wzory te dotyczą głównie sposobów rozładowania tendencji id, które są natrętne i uporczywe, „nie chcą czekać” na odpowiedni czas i miejsce zaspokajania. Mogą występować także w postaci prymitywnych form reagowania, takich jak np. paniczna ucieczka, dziki atak, prymitywny ekshibicjonizm. Wzory superego z jednej strony zakazują takich form reagowania, a z drugiej „mówią”, gdzie i w jakiej formie reakcje te są możliwe. Ciekawy jest też fakt, że superego jest bardziej wymagające od obowiązujących w danej kulturze norm postępowania. Jednostka z silnym (a właściwie o surowym) superego więcej wymaga od siebie, jest bardziej urażliwa na punkcie swojego postępowania niż obowiązujące w danej grupie kulturowej normy reagowania.

Działanie tej struktury osobowości porównuje się niekiedy do sprawnego działania serca – gdy jest zdrowe, „nie czujemy” jego działania, a gdy zaczyna być niesprawne, to powoduje, że odczuwamy dolegliwości. Niesprawność ta objawia się np. poczuciem winy, przygnębiającymi i samobójczymi myślami, wahaniem, natręctwem liczenia, sprawdzania, porządkowania, makabrycznymi snami itp.

Psycholodzy opisujący psychoanalityczny model osobowości nie podają okresu, w jakim powstaje i kształtuje się superego. Niektórzy umiejscawiają formowanie się tego elementu w preedypalnych fazach rozwoju dziecka⁸.

Psychoanalityczne rozumienie pojęcia „postawy”

Różne koncepcje rozwoju człowieka stosują własne definicje i określenia pojęć. Koncepcja psychoanalityczna jest przykładem używania własnej terminologii i nie znajdujemy tak wyraźnego określenia pojęcia „postawy” (podobnie jest z terminem „osobowość”). Analizując niektóre z całego szeregu definicji⁹, możemy dojść do wniosku, że postawa to pewien stan gotowości (umysłowy i nerwowy), wsparty doświadczeniem, mający wpływ na reakcje człowieka do wszystkich przedmiotów i sytuacji, z którymi jest związany. W tak rozumianej postawie wyróżnia się:

- przedmiot (czego ona dotyczy);
- kierunek (określony sposób reagowania), np.
 - aprobata – dezaprobata,
 - wrogość – przyjaźń,
 - zbliżanie – unikanie;
- intensywność (siła określonego kierunku reagowania).

Z punktu widzenia psychoanalizy o postawie można mówić jako o pewnego rodzaju nastawieniu aparatu psychicznego człowieka (osobowości) do otaczającego świata. Poszczególne elementy, rozwój i struktura tego aparatu będą miały znaczący wpływ na przedmiot, kierunek i intensywność działania jednostki.

Ponieważ centralnym elementem psychoanalitycznego modelu struktury osobowości jest ego, które steruje percepcją, pamięcią, myśleniem, motoryką oraz kontroluje emocje i popędy, to nastawienie w znacznym stopniu będzie od niego zależne. Rozwój i stan struktury ego warunkuje rozwój i stan postawy/nastawienia.

Bibliografia

- Czarniecki K., *Metody poznania cech i struktur osobowości*, „Chowanna” 1966, z. 1.
- Fhanér S., *Słownik psychoanalizy*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1996.
- Freud S., *Człowiek, religia, kultura*, KiW, Warszawa 1967.
- Freud S., *Poza zasadą przyjemności*, PWN, Warszawa 1975.

⁸ S. Fhanér, *Słownik psychoanalizy*, dz. cyt., s. 235.

⁹ Postawa – sposób zachowania się jednostki w jakiejś sytuacji [...] (N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Katowice 1994, s. 215); względnie trwała, dynamiczna organizacja związanych z określonym przedmiotem struktur i procesów poznawczych [...] (*Słownik psychologiczny*, dz. cyt., s. 203); w *Słowniku psychoanalizy* S. Fhanéra brak hasła „postawa”.

- Freud S., *Wstęp do psychoanalizy*, PWN, Warszawa 1982.
- Fromm E., *Kryzys psychoanalizy*, Rebis, Poznań 1995.
- Fromm E., *Ucieczka od wolności*, Czytelnik, Warszawa 1970.
- Horney K., *Neurotyczna osobowość naszych czasów*, Rebis, Poznań 1993.
- Linton R., *Kulturowe podstawy osobowości*, PWN, Warszawa 1975.
- Łukaszewski W., *Osobowość: struktura i funkcje regulacyjne*, PWN, Warszawa 1974.
- Nuttin J., *Struktura osobowości*, PWN, Warszawa 1986.
- Pastuszko J., *Charakter człowieka*, Tow. Nauk. KUL, Lublin 1962.
- Reykowski J., Kochańska G., *Szkice z teorii osobowości*, WP, Warszawa 1980.
- Siek S., *Osobowość*, Wyd. Nauk. ATK, Warszawa 1982.
- Thomson C., *Psychoanaliza*, PWN, Warszawa 1965.
- Zawadzki B., *Wstęp do teorii osobowości*, PWN, Warszawa 1970.